

Nauka biblijna sugeruje, że oddanie się Bogu poprzez wiarę należy rozważać zawsze w kontekście pozostałych dwu cnót boskich. Na tę rzeczywistość trzeba jednocześnie patrzeć jako na tajemnicę niezwykle dynamiczną. Wiara chrześcijańska ma bowiem wymiar nadziei i miłości jako czynników dynamizujących ciągły proces oddawania się Bogu. Pismo Św. używa, jak wskazano wyżej, na wyrażenie tych trzech podstawowych odniesień do Boga bardzo bogatej terminologii, przez którą m.in. uwypukla szczególne aspekty relacji do Boga.

Dobrowolne oddanie się Bogu podkreślone przez Vaticanum II zgodnie z myślą biblijną stanowi wyrażenie jednego z podstawowych wymiarów życia chrześcijańskiego na odcinku relacji do dawcy powołania. Osobowe oddanie Bogu nacechowane miłością-caritas angażuje całą osobę wychodzącą naprzeciw Miłości danej w Synu. Spotkanie to nacechowane jest osobowym wymiarem w wspólnocie Ludu Bożego Nowego Przymierza. Tak rozumiane biblijne oddanie się Bogu jest rzeczywistością o wymiarze eschatycznym, a jednocześnie w pełni ziemskim. Oddając się Bogu w wierze, chrześcijanin wchodzi w zbawczą wspólnotę z Nim samym oraz z bliźnimi.

Rzym—Gniezno

KS. ANDRZEJ F. DZIUBA

K. Wojtyła, *Ewangelizacja współczesnego świata*, tłum. A. Zynel, w: *W nurcie zagadnień posoborowych*, red. B. Bejze, t. 8 Warszawa 1976 s. 75.

Ks. Czesław Krakowiak

DEDYKACJA OLTARZA WEDŁUG PONTYFIKAŁU RZYMSKIEGO Z 1977 R.

Dedykacja kościoła i ołtarza jest obrzędem jednorazowym i niepowtarzalnym, podobnie jak sakramenty chrztu i bierzmowania. Istnieje bowiem pewna analogia między sakramentami inicjacyjnymi, które wyznaczają ważne etapy życia chrześcijańskiego, a obrzędem dedykacji kościoła jako istotnym wydarzeniem dla życia wspólnoty Kościoła miejscowego. Przez chrzest i bierzmowanie człowiek staje się żywym członkiem Ciała Chrystusa, czyli Kościoła, jako świątyni zbudowanej z żywych kamieni. Natomiast budowla wzniesiona z naturalnych kamieni, w której gromadzi się wspólnota wierzących na słuchanie Słowa Bożego, na modlitwę i sprawowanie sakramentów, staje się „kościółem”, czyli świątynią Boga, przez obrzęd dedy-

kacji. Świątynia pełni rolę służebną, a więc drugorzędną w pewnym sensie, niemniej w czasie pielgrzymowania Kościoła i jego działalności w konkretnym miejscu i czasie jest widzialnym znakiem niewidzialnej *budowli Bożej* (por. 1 Kor 3,9) i zwyczajnym miejscem gromadzenia się Kościoła. Z tej racji uroczysta dedykacja kościoła nie jest jedynie ważnym aktem zewnętrznym kończącym długotrwałe prace i wysiłki miejscowej wspólnoty przy jego budowie, lecz stanowi prawdziwy akt liturgiczny, poprzez który biskup jako pasterz Kościoła diecezjalnego, publicznie i uroczysto przeznacza wzniesioną przez ludzi budowlę na świątynię Bożą, aby w niej gromadził się Kościół, który tworzą żywi ludzie oddający cześć Ojcu w Duchu i prawdzie (por. J 4,23)¹.

Ponieważ dedykacja ołtarza stanowi istotną część obrzędu dedykacji kościoła, w artykule tym dokonamy najpierw krótkiej prezentacji całej księgi liturgicznej, a następnie dopiero omówimy liturgię dedykacji ołtarza.

1. GENEZA NOWEGO „OBRZĘDU DEDYKACJI KOŚCIOŁA I OŁTARZA”

Każdy, kto chociaż raz uczestniczył w liturgii dedykacji kościoła, pamięta, że trwała ona bardzo długo, nie we wszystkim była zrozumiała dla uczestników, zawierała pewne obrzędy dziś już mało czytelne oraz liczne powtórzenia tych samych czynności. Dotychczasowy obrzęd stosowany był w Kościele już blisko tysiąc lat. Powstał on z połączenia w jednym rycie dwóch tradycji: rzymskiej, skoncentrowanej na złożeniu relikwii pod ołtarzem i celebracji na nim Eucharystii, oraz gallikańskiej nawiązującej do liturgii sakramentów inicjacyjnych. Podobnie jak człowiek staje się chrześcijaninem i zostaje poświęcony Bogu przez obmycie wodą (chrzest) i namaszczenie olejem (bierzmowanie), tak też kościół i ołtarz są dedykowane Bogu przez obmycie wodą i namaszczenie olejem świętego krzyżem².

Celem uproszczenia tego obrzędu przeprowadzono jego częściową reformę w 1961 roku, zachowując jednak jego najważniejsze elementy jak też tradycyjną strukturę³. Dopiero po Soborze Watykańskim II, w ramach ogólnej odnowy liturgii dokonano gruntownej reformy także obrzędów dedykacji kościoła i ołtarza, stosując się do wskazań Konstytucji o świętej liturgii nr 34: „Niech obrzędy odznaczają

¹ I. M. Calabiug, L'„Ordo dedicationis ecclesiae et altaris”. *Appunti di una lettura*, Not 13 (1977) 394.

² J. Evenou, *Le nouveau rituel de la dédicace*, LMD nr 134 (1978) 85—86.

³ Zob. A. G. Martimort, *Le nouveau rite de la dédicace des églises*, LMD nr 70 (1962) 6—31.

się szlachetną prostotą, niech będą krótkie i jasne, bez niepotrzebnych powtórzeń, dostosowane do pojętności wiernych, aby na ogół nie potrzebowały wielu wyjaśnień”.

W 1964 r. powołano grupę roboczą przy „Consilium” do wprowadzenia w życie Konstytucji o liturgii celem dokonania reformy II Księgi Pontyfikału Rzymskiego „De rebus”, zawierającego między innymi obrzędy dedykacji kościoła i ołtarza. Ze względu jednak na inne, uznane za pilniejsze i bardziej palące prace, odłożono rewizję tych obrzędów na czas późniejszy⁴. Dopiero w maju 1970 r. utworzono nową grupę roboczą pod kierunkiem ks. prof. Pierre Jounela w celu kontynuowania rozpoczętych prac nad reformą Pontyfikału. Owocem prac tej grupy roboczej był tom liczący 173 strony zatytułowany: *Ordo dedicationis ecclesiae et altaris deque aliis locis et rebus sacrandis*⁵. Księga ta otrzymała czasową aprobatę Kongregacji Kultu Bożego, była jednak przeznaczona nie dla użytku liturgicznego, lecz dla celów studyjnych. Otrzymały ją Konferencje Biskupów, ośrodki studiów liturgicznych oraz wybrani eksperci celem krytycznego przejrzenia i nadesłania swoich sugestii i uwag w terminie do końca 1973 r. Prace nad projektem trwały aż do połowy 1977 r. Nowa część Pontyfikału została opublikowana dekretem Kongregacji Sakramentów i Kultu Bożego z dnia 29 maja 1977 r. i nosi tytuł: *Ordo dedicationis ecclesiae et altaris*⁶.

2. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA PONTYFIKAŁU

Omawiana księga liturgiczna liczy 162 strony i składa się z siedmiu rozdziałów, z których każdy poprzedzony jest wstępem. W dodatku umieszczono melodie antyfon i innych tekstów liturgicznych przeznaczonych do śpiewu⁷.

W porównaniu z projektem, nowe *Ordo* ogranicza liczbę poświęceń koncentrując się głównie na miejscach (kościół i ołtarz) i przedmiotach potrzebnych do sprawowania Eucharystii. Znamienna jest również sama terminologia, jaką posługuje się nowy Pontyfikał. Nie używa się w nim już terminu *consecratio* w odniesieniu do kościoła i ołtarza, gdyż jest on zarezerwowany w nowych księgach liturgicz-

⁴ J. Evenou, art. cyt., s. 87.

⁵ Zob. Not 8 (1972) 124—129.

⁶ *Pontificale Romanum: Ordo dedicationis ecclesiae et altaris*, editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1977, 162 ss. Skrót: ODEA.

⁷ Kolejność i tytuły poszczególnych rozdziałów są następujące: I Obrzęd położenia pierwszego kamienia lub rozpoczęcia budowy kościoła; II Obrzęd dedykacji kościoła; III Obrzęd dedykacji kościoła, w którym już zwykle sprawuje się liturgię; IV Obrzęd dedykacji ołtarza; V Obrzęd poświęcenia kościoła; VI Obrzęd poświęcenia ołtarza; VII Obrzęd poświęcenia kielicha i pateny (w czasie Mszy św. i poza Mszą).

nych wyłącznie do osób⁸. Posłużono się natomiast terminologią tradycyjną *dedicatio* i *benedictio*. Dedykacja odnosi się do miejsc na stałe i na trwale przeznaczonych do sprawowania liturgii (kościół, ołtarz stały), natomiast poświęcenia (*benedictio*) dotyczą miejsc służących do liturgii w sposób mniej wyłączny i publiczny, względnie na pewien tylko czas.

Na specjalną uwagę zasługuje rozdział III Pontyfikału z tej racji, że zawarty w nim obrzęd jest zupełnie nowy, nie występował dotąd w księgach liturgicznych. W oparciu o naczelną zasadę odnowy liturgii zachowania prawdziwości obrzędów, przygotowano odrębny obrzęd dedykacji kościoła, który już normalnie służy celom liturgicznym. Jest to bardzo cenna nowość, gdyż odtąd nie będzie się już traktować funkcjonującego w pełni do celów kultu kościoła, tak jakby dopiero przez obrzędy dedykacji lub poświęcenia przeznaczano go do sprawowania w nim liturgii. W praktyce będzie się jeszcze z pewnością zdarzać, że dzień dedykacji nowego kościoła nie będzie się pokrywał z faktycznym rozpoczęciem sprawowania w nim liturgii, ale wtedy powinno raczej chodzić o prowizoryczny dotąd sposób jego użytkowania.

Uroczystą i publiczną inauguracją kościoła jako miejsca zgromadzenia miejscowej wspólnoty kościelnej powinna być zawsze jego dedykacja. W tym celu nowy Pontyfikał wymaga, aby jednocześnie z dedykacją kościoła dokonać także dedykacji ołtarza, gdyż należy to do całości sprawowanej liturgii. Zanim jednak przystąpi się do dedykacji kościoła, należy zatroszczyć się o odpowiednie wyposażenie jego wnętrza we wszystkie urządzenia potrzebne do należytego sprawowania w nim liturgii.

Obrzęd dedykacji kościoła i ołtarza w nowym Pontyfikale został wyraźnie uproszczony, przez co stał się bardziej zrozumiały dla biorących w nim udział wiernych⁹.

3. ZNACZENIE OŁTARZA W KOŚCIELE

Podobnie jak Eucharystia stanowi centrum liturgii Kościoła, tak ołtarz jest centrum budynku kościelnego. Dlatego już samo jego usytuowanie w przestrzeni kościelnej powinno być takie, aby „stanowił ośrodek, ku któremu spontanicznie zwracać się będzie uwaga całego zgromadzenia wiernych”¹⁰. Ołtarz jest naturalnym symbolem Chrystusa, tak jak budynek kościelny jest symbolem Kościoła jako Jego

⁸ Por. *Ordo Consecrationis virginum*, editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1970. Zob. R. Metz, *Le nouveau rituel de consécration des vierges. Sa place dans l'histoire*, LMD nr 110 (1972) 88—115.

⁹ Zob. I. M. Calabiug, art. cyt., s. 397—450; J. Evenou, art. cyt., s. 94—100.

¹⁰ IGMR nr 262.

Mistycznego Ciała¹¹. Pontyfikał wyraźnie stwierdza, że „Chrystus Głowa i Nauczyciel jest prawdziwym ołtarzem”¹², a ołtarz chrześcijański jest jednocześnie miejscem, na którym dokonuje się Ofiara Chrystusa (*mensa sacrificii*), stołem uczy pascchalnej (*mensa paschalis convivii*) i centrum dziękczynienia¹³.

Ołtarz, będący w kościele znakiem obecności Chrystusa i miejscem składania Jego Ofiary, nabiera swego znaczenia symbolicznego dzięki obrzędowi dedykacji, a zwłaszcza poprzez namaszczenie (*Christos = Namaszczony*). Jezus Chrystus, Głowa Kościoła został namaszczony przez Ojca Duchem Świętym, członki Kościoła zostały Nim namaszczone w sakramentach chrztu i bierzmowania, natomiast ołtarz, symbol Chrystusa w zgromadzeniu Ludu Bożego, jest namaszczany świętym olejem w czasie jego uroczystego przeznaczenia do liturgii przez obrzęd dedykacji¹⁴.

W kościele powinien być tylko jeden ołtarz, aby w zgromadzeniu wiernych oznaczał Zbawiciela naszego Jezusa Chrystusa i jedną Eucharystię Kościoła¹⁵. Ten wymóg nowego Pontyfikału należy więc bezwzględnie zrealizować w budowanych obecnie kościołach. Istnienie drugiego ołtarza w tym samym kościele jest dopuszczalne jedynie wtedy, gdy jest on umieszczony w oddzielnej kaplicy, w której przechowuje się Najświętszy Sakrament, gdzie można również sprawować Mszę św., zwłaszcza w dni powszednie i dla mniejszej liczby wiernych. Wynika stąd jasno wniosek, że ołtarz buduje się jedynie w tym celu, aby na nim sprawować Eucharystię. Nie można zatem umieszczać w kościele wielu ołtarzy dla racji drugorzędnych, zwykle czysto dekoracyjnych, dla zachowania symetrii wystroju kościoła itd.¹⁶

Ołtarz staje się świętym przede wszystkim przez sprawowanie na nim Eucharystii¹⁷. Eucharystia jest jedynym i najważniejszym aktem koniecznym do dedykacji ołtarza. Z tej racji, dla zachowania prawdziwości sprawowanych obrzędów liturgicznych, według nowego Pontyfikału „na nowym ołtarzu nie należy celebrować Mszy św. zanim nie zostanie poświęcony, tak aby Msza dedykacji była prawdziwie pierwszą Mszą na nim sprawowaną”¹⁸. Jeśli zatem zachodzi potrzeba używania kościoła do celów liturgicznych przed jego uroczystą dedykacją, można wcześniej dokonać tylko poświęcenia ołtarza i sprawować Eucharystię na ołtarzu przenośnym, aby w dniu

¹¹ Na temat ołtarza zob.: J. Braun, *Das christliche Altar*, Muenchen 1924; *Le Mystère de l'Autel*, LMD nr 29 (1952); B. Snela, *Ołtarz — święty stół Pana*, CT 41 (1971) z. 3 s. 114—118.

¹² ODEA IV, 2.

¹³ ODEA IV, 3.

¹⁴ I. M. Calabiug, art. cyt., s. 430—431

¹⁵ ODEA IV, 7.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ ODEA IV, 13; 21; 23.

¹⁸ ODEA IV, 13.

uroczystej dedykacji kościoła dokonać również dedykacji ołtarza stałego.

4. LITURGIA DEDYKACJI OŁTARZA

W zasadzie dedykacji ołtarza dokonuje się podczas liturgii dedykacji kościoła. Jednak z różnych racji, jak np. budowa nowych ołtarzy stałych w kościołach już konsekrowanych, może mieć miejsce obrzęd dedykacji samego tylko ołtarza. Taki właśnie obrzęd będzie przedmiotem naszych rozważań.

Dedykacja nowych ołtarzy należy do biskupa ordynariusza, gdyż jemu została zlecona cała troska o Kościół partykularny (por. KL 41). Jednak wtedy, gdy nie może tego dokonać osobiście, zadanie to może zlecić swojemu biskupowi pomocniczemu, a jedynie w szczególnie ważnych wypadkach udziela w tym celu specjalnego mandatu prezbiterowi¹⁹.

Obrzędu dedykacji dokonuje się zwykle w niedzielę lub w święto, aby wierni mogli licznie wziąć udział w sprawowanej liturgii. Ponieważ celebrowanie Eucharystii należy do istoty obrzędu dedykacji, nowy Pontyfikał zaleca, aby biskup koncelebrował Mszę św. z obecnymi prezbiterami, a zwłaszcza tymi, którym powierzona została opieka duszpasterska nad parafią lub wspólnotą, dla której dedykowany jest nowy ołtarz²⁰.

Liturgia dedykacji ołtarza składa się z czterech głównych części:

- 1) Obrzędów wstępnych,
- 2) Liturgii słowa Bożego,
- 3) Modlitwy dedykacyjnej wraz ze złożeniem relikwii, namaszczeniem i okadzeniem ołtarza,
- 4) Liturgii Eucharystycznej.

1) Obrzędy wstępne

Liturgię rozpoczyna uroczysta procesja biskupa, koncelebransów i ministrantów z zakrystii lub, jeśli niesie się w niej relikwie świętych, z kaplicy, w której były przechowywane, do prezbiterium przez nawę kościelną wypełnioną wiernymi. W czasie procesji śpiewa się Psalm 42 z antyfoną: „Przystąpię do ołtarza Bożego” (nr 31—33). Po przyjsciu procesji do ołtarza, składa się relikwie na przygotowanym w tym celu stoliku (nie na ołtarzu!), biskup nie całuje ołtarza, lecz udaje się na miejsce przewodniczenia i stamtąd pozdrawia zgromadzonych wiernych. Zamiast zwykłego we Mszy św. aktu pokuty ma miejsce ryt poświęcenia wody i pokropienia nią zgromadzonych i ołtarza (nr 35—36).

¹⁹ ODEA IV, 12.

²⁰ Tamże.

W dotychczasowym obrzędzie dedykacji kościoła i ołtarza odgrywał wielką i ważną rolę ryt zwany *lustratio*²¹. Używano do niego specjalnie poświęconej wody zwanej „gregoriańską” której obecnie już się nie stosuje. W liturgii rzymskiej ryt ten znany był już od VI wieku, został następnie rozwinięty w liturgii gallikańskiej, gdzie nadano mu znaczenie symboliczne. Chodziło o pewną analogię do obrzędów inicjacji chrześcijańskiej. Człowiek staje się żywą świątynią Bożą przez sukcesywne przyjmowanie sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego, natomiast budowla stawała się „templum Dei” i „domus Dei” przez oczyszczające obmycie, namaszczenie krzyżmem i sprawowaną w niej Eucharystię. Jeszcze w Pontyfikale z 1961 r. *lustratio* jest rytym przygotowującym do konsekracji kościoła, tworząc jeden wielki i złożony egzorcyzm, przez który Kościół prosił Boga o wypędzenie Złego i jego zgubnego wpływu, aby budynek mógł służyć kultowi Bożemu²².

Natomiast obrzęd pokropienia wodą w nowym Pontyfikale nabiera innego znaczenia. Wyjaśnia go wezwanie do modlitwy skierowane przez biskupa do wszystkich zgromadzonych (nr 35). Wodę poświęca się w czasie liturgii i kropi nią najpierw wiernych (osoby) na znak pokuty i na pamiątkę chrztu, a dopiero później skrapia się ołtarz. Modlitwa poświęcenia wody jest nową kompozycją nawiązującą do Rz 6,1—8, gdzie mowa jest o sakramencie chrztu, który czyni z ludzi świątynię Ducha Świętego. Również dwie antyfony towarzyszące obrzędowi pokropienia są pochodzenia biblijnego i także nawiązują do sakramentu chrztu: *Vidi aquam* (por. Ez 47,1.2.9); *Deus sanctificatus* (por. Ez 36,25—26). Po pokropieniu wodą wiernych i ołtarza biskup odmawia modlitwę mającą charakter absolucji deprekatywnej, przez co wyraża się pokutny akcent aspersji (nr 37).

Po obrzędzie pokropienia Kościół zgromadzony przez Ducha Świętego wielbi Ojca i Baranka śpiewając starożytny i świąteczny hymn „Gloria”, po którym następuje kolekta kończąca obrzędy wstępne (nr 39).

2) Liturgia słowa Bożego

Wspólnota wierzących rodzi się, karmi i wzrasta ze słuchania Słowa Bożego. W tym wypadku słowo Boże pełni również funkcję wyjaśniającą sprawowane obrzędy. Dlatego Pontyfikał zaleca wybranie czytań z lekcjonarza przewidzianego na Mszę św., w czasie której dokonuje się obrzędu dedykacji ołtarza, oraz wyjaśnienie perykop biblijnych i sensu sprawowanych obrzędów w homilii (nr 40—41). Słowo Boże ma ukazać wiernym niepojęte tajemnice Chrystusa dokonujące się w Kościele przez znaki liturgiczne, których celem jest

²¹ Por. I. M. Calabiug, art. cyt., s. 406—410.

²² Tamże, s. 407—408.

zawsze uwielbienie Boga i zbawienie człowieka. Odpowiedzią na głoszone słowo Boże jest wyznanie wiary, które zawsze ma miejsce we Mszy św. dedykacji ołtarza (nr 42).

3) Modlitwa dedykacyjna i namaszczenia

Analogicznie do innych *Ordines* w odnowionej liturgii, przed właściwą modlitwą konsekuracyjną śpiewa się Litanie do Świętych. Nie jest to tylko bezpośrednie przygotowanie do istotnego obrzędu dedykacji, lecz wspólny śpiew Litanii stanowi moment szczególnie intensywnej modlitwy całej wspólnoty Kościoła pielgrzymującego w łączności z Kościołem w niebie. Błagania litanijne poprzedza zachęta biskupa do wspólnej modlitwy (nr 43), a następnie śpiewa się wezwania do Świętych (nr 45), po których biskup odmawia modlitwę konkluzyjną, aby ołtarz stał się miejscem, na którym będą dokonywały się tajemnice naszego zbawienia, a wierni składać będą Bogu dary i modlitwy (nr 46). Litanie zawiera tylko jedną prośbę typową dla sprawowanego obrzędu: o konsekrację ołtarza. Można jednak w nią włączyć wezwania tytułu kościoła, patrona miejsca, wezwania do świętych, których relikwie składa się pod ołtarzem, oraz inne prośby odpowiadające naturze dokonywanego obrzędu i duchowym potrzebom wiernych (nr 45).

a) Złożenie relikwii

Składanie relikwii pod ołtarzem jest bardzo dawnym zwyczajem Kościoła sięgającym IV wieku²³. Bardzo wczesnie bowiem łączono w Kościele Ofiarę Chrystusa z ofiarą męczenników, którzy poprzez znoszone cierpienia i śmierć w szczególny sposób upodobnili się do swego Mistrza. Prawdę tę chciano więc wyrazić w liturgii w sposób widoczny. W tym celu sprawując sakramentalnie na ołtarzu *Passio Christi* umieszczano pod nim relikwie męczenników. Uzasadnienie tej praktyki można widzieć również w Księdze Apokalipsy: *A gdy otworzył pieczęć piątą, ujrzałem pod ołtarzem dusze zabitych dla słowa Bożego i dla świadectwa, jakie mieli* (Ap 6,9). Zwyczaj umieszczania pod ołtarzem relikwii męczenników przyjął się z czasem w całym Kościele Zachodnim (por. KPK kan. 1197—1199). Niemniej istniał problem natury praktycznej, jak zdobyć relikwie męczenników dla każdego ołtarza? Bardzo często zadawano się więc relikwiami niezmiernie małymi, przez co zatracono wymowę tego znaku, a nieraz nawet składano relikwie, co do których były wątpliwości o ich autentyczności.

Problem ten stara się obecnie unormować nowy Pontyfikał akcentując jako szczególnie ważne trzy wymagania: relikwie powinny być

²³ Tamże, s. 419. Zob. A. P. Frutaz, *Il culto delle reliquie e loro uso nella consecrazione degli altari*, Not 1 (1965) 309—317.

takiej wielkości, aby można było rozpoznać w nich cząstki ciała ludzkiego; relikwie muszą być autentyczne; miejscem ich złożenia nie może być mensa, lecz należy je umieścić pod ołtarzem (nr 11). Nie wymaga się już obecnie, aby koniecznie były to relikwie męczenników, lecz można złożyć także relikwie innych świętych (nr 11; 47).

Istotny sens umieszczenia pod ołtarzem relikwii świętych polega na tym, że świadectwo całego ich życia (*martyria*), a zwłaszcza śmierć męczeńska, miały ścisły związek z Ofiarą Chrystusa. A zatem nie relikwie świętych uświęcają ołtarz, lecz właśnie one zostają uhonorowane przez to, że umieszcza się je pod ołtarzem, na którym sprawuje się Ofiarę zbawczą Jezusa Chrystusa.

W czasie składania relikwii przez biskupa w przygotowanym pod mensą ołtarzową „grobie” śpiewa się Psalm 14 z odpowiednimi antyfonami (nr 47).

b) Modlitwa dedykacyjna

Przez rytę aspersioni i złożenia relikwii ołtarz został przygotowany do uroczystego poświęcenia go Bogu. Akt ten, zgodnie ze wspólną tradycją Kościoła Zachodniego i Wschodniego, rozpoczyna biskup od specjalnej modlitwy (*prex dedicationis*), która wyraża pragnienie poświęcenia na zawsze ołtarza dla Boga i jednocześnie zawiera prośbę o jego uświęcenie (nr 21). Dotychczas w Pontyfikale były dwie odrębne preferacje konsekuracyjne, jedna dla kościoła, druga dla ołtarza. Natomiast w omawianym Pontyfikale występuje tylko jedna modlitwa dedykacyjna wspólna dla kościoła i ołtarza, gdy obrzęd dokonuje się w czasie tej samej akcji liturgicznej²⁴. Liturgia dedykacji samego tylko ołtarza posiada odrębną modlitwę dedykacyjną, różną od wyżej wspomnianej (nr 62). Jej część wstępna wychwala i wielbi Boga za Jego wielkie dzieła w historii zbawienia, które zapowiadały dzieło zbawcze Jezusa Chrystusa. Następnie wspomina ołtarze zbudowane w Starym Testamencie przez: Noego, z którym Bóg odnowił przymierze miłości zawarte z ludźmi; Abrahama, ojca naszej wiary, pragnącego na ołtarzu ofiarować Bogu umiłowanego syna; Mojżesza, którego ołtarz i krew baranka mistycznie oznaczyły ofiarę krzyża. Wydarzenia te były jednak tylko zapowiedzią tego, czego dokonał Chrystus — Kapłan i Ofiara — składając siebie w krwawej ofierze, aby zgładzić grzechy całego świata i zawrzeć nowe przymierze z Bogiem. Z kolei następują prośby, aby ołtarz stał się już na zawsze miejscem Ofiary Chrystusa; stołem uczy Pańskiej dla pokrzepienia ludzi; znakiem Chrystusa i miejscem ścisłej łączności i pokoju z Bogiem; źródłem jedności Kościoła i zgody braterskiej, z którego wierni będą czerpać ducha wzajemnej miłości; centrum naszej modlitwy uwielbienia i dziękczynienia, zanim wejdziemy do niebieskich przy-

²⁴ ODEA II, 62. Por. I. M. Calabiug, art. cyt., s. 428—429.

bytków, aby z Chrystusem najwyższym Kapłanem i żywym Ołtarzem składać nieustannie ofiarę chwały (nr 48).

Po modlitwie dedykacyjnej następują trzy rytury uzupełniające: namaszczenie, okadzenie i zapalenie świec na ołtarzu, które są widzialnymi znakami wyrażającymi niewidzialne dzieło, którego dokonał Bóg przez Kościół dla celebracji tajemnicy zbawienia, a zwłaszcza Eucharystii (nr 22). Rytury te mają jednakową strukturę złożoną z formuły słownej, wykonania odpowiedniego znaku i śpiewu Psalmu lub kantyku biblijnego²⁵.

c) Ryt namaszczenia ołtarza

Zanim biskup przystąpi do namaszczenia ołtarza, wypowiada głośno formułę deprekacyjną, aby Bóg swoją mocą uświęcił go, by stał się on widzialnym znakiem tajemnicy Chrystusa ofiarowującego się za życie świata swemu Ojcu (nr 49). Aby ryt namaszczenia był bardziej czytelny w swej symbolice, Pontyfikał zaznacza, że wylewa się olej świętego krzyżma na środek ołtarza i na jego czterech rogach, tak aby dokonało się namaszczenie całej mensy ołtarzowej. W tym czasie śpiewa się Psalm 44 z antyfoną: „Namaszczył cię Bóg”, w okresie zaś wielkanocnym Psalm 117 z antyfoną: „Kamień odrzucony przez budujących”. Dzięki namaszczeniu ołtarz staje się w pełni symbolem Chrystusa jako Namaszczonego przez Ojca Duchem Świętym i ustanowionego najwyższym Kapłanem, składającym na ołtarzu siebie samego w ofierze za zbawienie wszystkich ludzi (nr 22a).

d) Okadzenie ołtarza

Dalszym rytmem dopełniającym liturgię dedykacji ołtarza jest spalanie na nim kadzidła i jego okadzenie (nr 53). Obrzęd ten wskazuje najpierw na Ofiarę Chrystusa w tajemniczy sposób na nim uobecnianą i wstępującą do Boga jako wdzięczna woń, a następnie wyraża wdzięczne i miłe Bogu modlitwy zanoszone przez wiernych do tronu Bożego (nr 22b)²⁶. Ogień i kadzidło mają symbolicznie wyrażać to, co na ołtarzu dokonuje się w sposób tajemniczy. Ogień przypomina ofiarę całopalną, ale także posiada odniesienie do tajemnicy Zesłania Ducha Świętego przez Chrystusa swojemu Kościołowi (Dz 2,1—3). Natomiast miła Bogu woń według św. Pawła wypływa z ofiary paschalnej Chrystusa: *Postępujcie drogą miłości, bo i Chrystus was umiłował i samego siebie wydał za nas w ofierze i dani na wdzięczną wonność Bogu* (Ef 5,2). Ze słów wypowiedzianych przez biskupa przed okadzeniem ołtarza i ze śpiewów towarzyszących temu obrzędowi wynika, że dym kadzidła oznacza modlitwę Kościoła wznoszącą się ku Bogu. (Ps. 137).

²⁵ I. M. Calabiug, art. cyt., s. 430.

²⁶ Tamże 436—438.

e) Nakrycie ołtarza i ryt światła

Rytem kończącym uroczystą dedykację ołtarza jest jego bezpośrednie przygotowanie do sprawowania Eucharystii, w czym wyraża się również cześć okazywana ołtarzowi. Po okadzeniu nakrywa się go białym obrusem, ozdabia kwiatami i zapala przy nim świece na znak, że jest to stół Pana (*mensa Domini*), wokół którego radośnie gromadzi się Kościół na ucztę Pańską (nr 22cd; 55). Ryt światła posiada własne znaczenie teologiczne w liturgii. Światło przypomina i wskazuje na Chrystusa jako *światłość świata* (J 8,12), *światłość na oświecenie pogan* (Łk 2,32) i jedynie prawdziwe światło, które zapowiada liturgię w niebieskim Jeruzalem (por. Ap 21,10.12—23)²⁷. Ważność rytu światła została podkreślona przez to, że przewodniczy mu biskup wręczając diakonowi zapaloną świecę ze słowami: „Niech światło Chrystusa oświecła mense ołtarza i przez to niech zabłysną wspólne ucztę Pańskie” (nr 55). Następnie diakon zapala przy ołtarzu świece, które odtąd zawsze będą się palić w czasie Mszy św. W tym czasie śpiewa się antyfonę: „U Ciebie, Panie, jest źródło życia” lub inny śpiew ku czci Chrystusa światłości świata (nr 56).

4) Liturgia eucharystyczna

Obrzędy dedykacji ołtarza kończy liturgia Eucharystii, która jest najstarszą i najważniejszą częścią całego obrzędu gdyż:

- jasno ukazuje cel, dla którego zbudowany jest ołtarz, tj. dla celebracji Ofiary eucharystycznej,
- Eucharystia, która uświęca przyjmujących ją wiernych, w pewien sposób uświęca również ołtarz (nr 23).

Liturgia Eucharystii rozpoczyna się od uroczystej procesji z darami, które biskup przyjmuje przy *sedilia*, a następnie udaje się do ołtarza, całuje go (dopiero teraz!) i przystępuje do obrzędu przygotowania darów ofiarnych. Ze względu na dokonane już wcześniej okadzenie ołtarza, należące do obrzędów jego dedykacji, opuszcza się powtórne w tej samej akcji liturgicznej okadzenie (nr 58). We Mszy św. odmawia się własną prefacją zawierającą dziękczynienie Bogu za zbawczą Ofiarę krzyża Jego Syna uobecnianą sakramentalnie na ołtarzu na chwałę Boga i dla naszego zbawienia (nr 60). Liturgię kończy uroczyste błogosławieństwo (nr 63).

W zakończeniu należy podkreślić, że odnowiona liturgia dedykacji kościoła i ołtarza została w znacznym stopniu uproszczona, przez co z pewnością przyczyni się do bardziej świadomego i czynnego udziału w niej wiernych. Następną niewątpliwie ważną jej cechą stanowi

²⁷ Por. tamże, s. 439—440.

oparcie nowego rytu dedykacji na fundamencie biblijnym i najstarszej tradycji liturgicznej Kościoła. Bogactwo doktrynalne modlitw i poszczególnych rytów dedykacji powinno dostarczyć wiele treści do przepowiadania słowa Bożego w czasie przygotowania wiernych do przeżycia i świadomego uczestniczenia w sprawowanych obrzędach liturgicznych.

Lublin

KS. CZESŁAW KRAKOWIAK

Ks. Antoni Podleś

PONTYFIKAŁ PŁOCKI Z XII WIEKU

W roku 1978 zamieściłem w „Ruchu Biblijnym i Liturgicznym”¹ krótką notatkę o szczęśliwie odnalezionym kodeksie liturgicznym, zwanym *Pontyfikalem Płockim* z XII wieku. Kodeks ten do roku 1941 znajdował się w Bibliotece Seminarium Duchownego w Płocku i posiadał numer katalogowy: Mspł. 29. Wiosną 1941 roku okupant hitlerowski częściowo zniszczył na miejscu, głównie jednak skradł, wspaniały księgozbiór płocki. Według wiadomości przekazanej przez hitlerowską gazetę, wydawaną w Płocku, księgozbiór liczący 50 000 tomów, w tym 100 starych rękopisów i ponad 300 inkunabułów, został wywieziony do Państwowej i Uniwersyteckiej Biblioteki w Królewcu. Kradzież księgozbioru płockiego nazwano „porządkowaniem bibliotek w Południowych Prusach”, a Płock „miejscem odkrycia starych dokumentów kultury niemieckiej”². Naoczny świadek tego wydarzenia zeznał, że akcją kradzieży kierował ten sam fachowiec niemiecki, który w miesiącach letnich 1939 roku przyjeżdżał z Królewca do Płocka dla obejrzenia płockich zbiorów kulturalnych i artystycznych³. Prawdopodobnie był to sam dyrektor biblioteki w Królewcu dr Diesch⁴. Tą drogą biblioteka w Królewcu stała się także posiadaczem omawianego kodeksu. W czasie działań wojennych ktoś z pracowników biblioteki, znając wartość kodeksu, zabrał go ze sobą i przechowywał do roku 1973. W tym czasie wydarł 3 karty początkowe, wymazał też pieczęcie, których ślady niewyraźnie znajdują się na k. 86 i 196. Czując się bezpiecznym,

¹ RBL 31 (1978) 215—216.

² *Plocker Tageblatt*, 201.(1941) 3.

³ S. Sawicka, *Straty wojenne zbiorów polskich w dziedzinie rękopisów iluminowanych*, Warszawa 1952, s. 43.

⁴ *Plocker Tageblatt*, 201 (1941) 3.